

twórcy *Jagiellonidy*, poematu znacznego jedynie objętością a poświęcenego unii Polski z Litwą. Obok niego ukazał też dorobek innego pikowskiego bywalca, Fryderyka Zachariasza Wenera.

Stanisław Niciejka był twórcą i wieloletnim kierownikiem Katedry Biografistyki polskiej Almae Matris. W jego dorobku ta właśnie dziedzina zajmuje specjalne miejsce. Jest w tym zakresie mistrzem a swoje credo zaprezentował w pełnym pasji referacie *Biograf – fotograf, detektyw, kreator*, wygłoszonym we wrześniu 1997 r. na Uniwersytecie Opolskim, podczas ogólnopolskiej konferencji na temat stanu i perspektyw rozwoju biografistyki. Eksperienca w tym zakresie daje o sobie znać na kartach *Atlantydy*. Poczesne miejsce zajmują w niej biografie indywidualne i zbiorowe, ludzi wielkich i wyłuskanych spośród tłumów. Jednym poświęca całe strony, o innych wspomina jako dokumentalista część zdania, utrwalając ich miejsce w historii. Ważne miejsce zajmują ilustracje, a przy nich skrupulatne informacje w towarzyszących objaśnieniach.

Oczekujemy, że w niedalekiej przyszłości literackim piórem znakomitego badacza i dokumentalisty, autora dzieła o kresowych twierdzeniach Rzeczypospolitej, ewokowany zostanie obraz dawnego i nowego Zbaraża, nawiązujący do pierwszej części sienkiewiczowskiej Trylogii. Czekają nań jakże liczni jeszcze jej czytelnicy, a w większym stopniu widzowie podziwiający dzieje bohaterów *Ogniem i mieczem* poprzez film i jego poszerzoną wersję telewizyjną.

Marceli Kosman

Marcin Grabowski, *Rywalizacja czy integracja? Procesy i organizacje integracyjne w regionie Azji i Pacyfiku na przełomie XX i XXI wieku*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015, ss. 329.

Niniejsza monografia naukowa jest jedną z niewielu w naukowej literaturze polskiej, która zajmuje się szeroką analizą procesów integracji i związanej z nią instytucjonalizacji w regionie Azji i Pacyfiku, stąd jej duże znaczenie. Należy dodać, choć Autor wyjaśnia dlaczego pojawia się w tytule „rywalizacja czy integracja?“, oba te procesy nie tylko mogą się wzajemnie wykluczać, ale wręcz w określonych warunkach i sytuacjach uzupełniać, tworząc specyficzne sprzężenie zwrotne.

Co się jednak tyczy rozdziałów recenzowanej pracy są one zgodne z tytułem. Ponadto struktura pracy, wstęp, cztery jej rozdziały, dobrze rozwinięte z dużą ilością podrozdziałów, jest prawidłowa i spójna. Na uwagę zasługuje także przedstawiony wykaz skrótów, który umożliwia czytelnikowi zdecydowanie łatwiejsze poruszanie się w analizowanym temacie. Podobną rolę spełniają: wykaz tabel oraz wykresów i rysunków, jak i indeks osób. Należy podkreślić bogatą literaturę anglojęzyczną przedstawioną w bibliografii, w której nie zostały pominięte również najważniejsze monografie polskie, choć należy podkreślić, że wykaz polskich artykułów jest o wiele uboższy.

We wstępie na uwagę zasługuje nie tylko zasygnalizowanie stanu badań dotyczącego podjętej tematyki, ale również przedstawienie głównej hipotezy, przytoczenie podstawowego nurtu teoretycz-

nego wykorzystanego w pracy jakim jest podejście systemowe i przeprowadzenie analizy na trzech poziomach oraz podkreślenie wykorzystania w badaniach metod jakościowych i ilościowych.

Rozdział pierwszy autor poświęcił zagadnieniom teoretycznym związanym z analizowanym tematem, które przedstawił przejrzysto, umożliwiając pełniejsze zrozumienie kolejnych rozdziałów. Przybliżenie kwestii systemów – dwubiegunowego i wielobiegunowego, choć został wspomniany także trójbiegunowy, jest niewątpliwie kluczowe dla przeprowadzonej analizy omawianych problemów. Niemniej jednak należałoby także wspomnieć o świecie wielobiegunowym z dominacją jednego supermocarstwa, co obiektywnie oddaje stan w obecnych stosunkach międzynarodowych. Jedynym państwem, które można nadal uznawać za supermocarstwo są Stany Zjednoczone. Zgodnie z definicją supermocarstwem jest państwo, które jest w stanie realizować swoje interesy polityczne, gospodarcze, wojskowe i kulturalno-ideologiczne w skali globalnej, prawie w każdym zakątku kuli ziemskiej i ma ku temu określone środki. Takiego statusu Chińska Republika obecnie nie posiada. Niewątpliwie, aby ChRL stała się supermocarstwem, poza pomyślnym rozwojem i modernizacją swoich sił zbrojnych, dalszym powodzeniem reform gospodarczych, musi wykazać się skuteczną w przywróceniu Tajwanu do macierzy. Prawdą jest, jak Autor pisze na początku wstępu, że „w 2014 r. (...) wielkość gospodarki Chińskiej Republiki Ludowej, mierzona za pomocą parytetów siły nabywczej (... PPP) (...) przekroczyła

wielkość gospodarki Stanów Zjednoczonych”. Podobnie zresztą było w kolejnym 2015 r., kiedy chińskie PKB (PSN) wyniosło 19 bln 392 mld, a amerykańskie PKB (PSN) 18 bln 36 mld, podczas gdy całkowite PKB nominalne wyniosło odpowiednio: chińskie – 10 bln 982,8 mld USD, amerykańskie – 18 bln 36 mld USD. Oczywiście spore różnice, na korzyść amerykańską, odzwierciedla *per capita* w obu państwach.

Niewątpliwie do najciekawszego rozdziału monografii należy zaliczyć drugi, który stanowi punkt wyjścia do analizy w kolejnych rozdziałach poświęconych APEC i ASEAN. Została w nim przedstawiona panorama dynamicznych zmian, w latach 1989–2014, uwzględniająca największy obszar na świecie, ogromne zróżnicowanie, największe w świecie, religijne i etniczne oraz gospodarcze. Poza tym uwzględnione zostały zmiany demograficzne w regionie. Rozdział ten uświadamia czytelnikowi z jak trudnym tematem analizy mamy do czynienia. W tym miejscu należy podkreślić, że w podrozdziale pierwszym tego rozdziału: „Obszar Azji i Pacyfiku” omówione zostały pojęcia związane z tym regionem, w tym również stosunkowo nowe pojęcie Indo-Pacyfiku. Elementem porządkującym jest wyodrębnienie podsystemów regionalnych oraz aktorów wchodzących do tych systemów, których punktem odniesienia stały się APEC i ASEAN (ARF). W piątym podrozdziale: „Obszary regionalnej integracji gospodarczej” ważne jest wyróżnienie integracji w czterech głównych obszarach: „handlu, transportu, współpracy w dziedzinie technologii informacyjnej i komu-

nikacyjnej oraz finansów”. Autor słusznie podkreślił, że integracja infrastrukturalna jest kluczowa dla współpracy gospodarczej i integracji państw Azji i Pacyfiku.

Trzeci rozdział jest poświęcony integracji regionu Azji i Pacyfiku w ramach APEC (Forum Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku). Poza przedstawieniem genezy powstania i początkami, celami i strukturą APEC poddane zostały analizie filary Forum: liberalizacja handlu i inwestycji, współpracy w dziedzinach gospodarczej i technicznej oraz ułatwienia w działalności gospodarczej. Przy analizie pierwszego filaru zwraca uwagę koncepcja otwartego regionalizmu, której m.in. praktycznym wyrazem jest Plan Działania z Manili. Drugi filar, który jest najważniejszy w działalności APEC, jak podkreśla Autor, w połowie lat 90. XX w. był postrzegany przez 13 sektorów, natomiast w 2010 r. został przyjęty Program Ramowy, w których znalazło się pięć kluczowych obszarów będących priorytetami ECOTECH (Współpraca w Sferach Gospodarczej i Technicznej). Niemniej jednak, jak słusznie podkreślono, pomimo dużej liczby realizowanych projektów zarówno szczupłość środków, jak i opór niektórych kluczowych państw (gospodarek) uniemożliwia realizację potrzebnych rozwiązań, ze względu na ich partykularne interesy. Tak się złożyło, że podrozdział: „Partnerstwo Transpacyficzne (TPP) jako wyzwanie dla APEC, które w zasadzie miało służyć przede wszystkim interesom Stanów Zjednoczonych nie ma obecnie perspektyw w obecnej administracji amerykańskiej prezydenta Donalda Trumpa, co ciekawe także z punktu widzenia in-

teresów partykularnych. Wnioski jakie zostały przedstawione na końcu tego rozdziału, dotyczące działalności i perspektywy APEC są nie tylko rozbudowane, ale również trafne. Istotnym podkreśleniem tych wniosków jest stwierdzenie, że APEC w ćwierćwieczu swojej działalności niewątpliwie odegrał ważną rolę jako katalizator procesów integracyjnych w tym obszarze świata, jednak obecnie nie będą one tak intensywne. Główny powód takiego stanu rzeczy, jaki Autor przytacza, i z czym należy się zgodzić, jest rywalizacja geopolityczna dwóch najważniejszych aktorów w regionie: Stanów Zjednoczonych i Chińskiej Republiki Ludowej. Ponadto, o czym należy pamiętać, pojawiają się organizacje konkurencyjne wobec APEC.

Ostatni rozdział został poświęcony Stowarzyszeniu ASEAN jako kluczowej organizacji w Azji Wschodniej, co w kolejności analizy: całego regionu Azji i Pacyfiku, następnie APEC, jest jak najbardziej logiczne. Została przedstawiona geneza ASEAN i jej rozwój do końca świata dwubiegowego, tj. do upadku Związku Radzieckiego. Analiza jej drugiego etapu rozwoju obejmuje zmiany w latach 90. XX w., aż do obecnej dekady XXI w., czyli w okresie najnowszej fali globalizacji. Podobnie jak w przypadku APEC zostały przedstawione cele i zasady działania oraz struktura Stowarzyszenia. Przytoczone tabele i rysunki porządkują najważniejsze wydarzenia, dokumenty, szczyty i obszary działania ASEAN oraz graficznie obrazują strukturę całej organizacji, jak i jej sekretariatu. Przebieg instytucjonalizacji Stowarzyszenia został przedstawiony przejrzysto. To

co stanowi istotną wartość dodaną w tym rozdziale jest analiza jej wspólnot: Wspólnota Gospodarcza ASEAN, Wspólnota Polityczna i Bezpieczeństwa ASEAN oraz Wspólnota Społeczno-Kulturalna ASEAN. Ich wdrażanie w życie jest kolejnym etapem integracji organizacji i to co jest dla niej ważne umacnianie jej tożsamości regionalnej, aby nie rozpuścić się w przeszłości w innych powstających forach, inicjatywach czy strukturach. Ogromnym sukcesem Stowarzyszenia, o czym również wspomina obszernie Autor, jest uznanie roli centralnej ASEAN jako osi współpracy regionalnej w Azji Wschodniej. To jej słabość w stosunku do podstawowych graczy w regionie: Chin, Japonii czy Stanów Zjednoczonych, umożliwiła pełnić jej tę rolę, ponieważ żadnemu z nich nie zagraża. To z kolei oznacza, jak dalej zostało podkreślone wzmocnienie jej roli międzynarodowej, która nie jest prostym przełożeniem jej potencjału. Dobrze graficznie tę rolę przedstawia rysunek 4.4. Centralna pozycja ASEAN w systemie regionalnym, w którym jako jądro występuje ASEAN, następnie: ASEAN+3 – APT (Chiny, Japonia, Korea Południowa), Szczyt Azji Wschodniej – EAS (ASEAN oraz Australia, Nowa Zelandia, Indie plus Rosja i Stany Zjednoczone) oraz Forum Regionalne ASEAN – ARF (poza wszystkimi wymienionymi wcześniej podmiotami pojawiają się tu Bangladesz, Pakistan, Sri Lanka, Korea Północna, Mongolia, Timor Wschodni, Papua-Nowa Gwinea, Kanada i Unia Europejska). Oczywiście występują również ASEAN + 1, który został jako pierwszy przedstawiony w różnych konfiguracjach. Niewątpliwie kolejną wartością

dodaną tego rozdziału jest przedstawienie i analiza w poszczególnych podrozdziałach: ASEAN+3, Szczytu Azji Wschodniej oraz Forum Regionalnego ASEAN. Jednak duży niedosyt budzi brak podrozdziału poświęconego ASEM, które niewątpliwie jest ważnym elementem ograniczania wpływu Chin w regionie. Uwzględnienie takiego podrozdziału byłoby dodatkowym walorem niniejszej monografii.

Na marginesie należy podkreślić, że w rozdziale tym, w przypisie 32 na s. 204, odnośnie kontrowersji związanej z *Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone*, z 15 grudnia 1995 r. z Bangkoku, Autor pisze: „Co ciekawe, traktat ten staje się coraz większym problemem dla współpracy regionalnej, gdyż kilka krajów regionu rozważa poważnie budowę elektrowni atomowych (Wietnam, Indonezja i Tajlandia mają takie plany, a Malezja i Filipiny rozważają to jako opcję)”. Trzeba zauważyć, że współczesne technologie, przede wszystkim reaktory atomowe na lekką wodą, uniemożliwiają gromadzenie odpadów radioaktywnych, które służyłyby do produkowania ładunków nuklearnych. Ponadto elektrownie atomowe wznoszone w poszczególnych krajach byłyby poddane inspekcji MAEA. Przy ściśle określonych warunkach każde państwo ma prawo do budowania elektrowni atomowej u siebie dla celów cywilnych. Sądzić można zatem, że w zasadzie nie istnieje w tym przypadku problem rozwoju energetyki atomowej w państwach członkowskich ASEAN.

Podsumowując należy stwierdzić, że praca obszernie oraz ciekawie przedstawia procesy i organizacje integracyjne

w regionie Azji i Pacyfiku na przełomie XX i XXI w. i stanowi, nawet w obliczu wpływającego czasu, trwałą pozycję w polskiej literaturze naukowej.

Robert Jakimowicz

Joanna Marszałek-Kawa, Zbigniew Giryński (red.), *Azja Centralna i Kaukaz*, „Seria Biblioteka Azji i Pacyfiku, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2017, ss. 331.

Problematyka Azji Centralnej i Kaukazu ma ogromne znaczenie dla świata nauki oraz dla sfery polityki. Podejmowane zatem przedsięwzięcia w tej materii należy uznać za bardzo potrzebne, zaś prezentowana publikacja mająca ukazać się nakładem tak renomowanego i profesjonalnego wydawnictwa jak Adam Marszałek wyraźnie wskazuje, że zamieszczone teksty mają wagę gotowych do wykorzystania zawodowych ekspertyz. Wątkiem naukowym wzmacnia jedynie fakt, że wydawnictwo jest recepcyjne na sygnały płynące ze świata nauki i stara się pełnić rolę swoistego przekaznika do sfery profesjonalnej polityki.

Publikacja ma charakter zbiorowy i obejmuje swą tematyką kwestie dotyczące tzw. *area studies* (obszaru studiów). Jest to analiza wielowymiarowych i wieloaspektowych zjawisk i procesów zachodzących na obszarze Kaukazu i Azji Centralnej. Otwiera ją artykuł pana Je-

rzego Potulskiego koncentrujący się na chińskich koncepcjach Nowego Jedwabnego Szlaku i jego ewentualnym wpływie na rozwój Azji Centralnej. Zawarte w nim koncepcje oraz ocena potencjalnej wartości chińskich planów rozwoju relacji gospodarczo-politycznych dla tej części świata jest wpisana w szerszy kontekst globalnego postrzeganie międzynarodowej roli ChRL i pozycjonowanych w jej ramach elementów.

Szersze ujęcie prezentuje również artykuł pana Grzegorza Nizioła dotyczący zorganizowanej przestępczości w Azji Centralnej i wynikających stąd implikacji dla regionu. Jednakże artykuł ten stanowi również istotny powód do zastanowienia się nad konsekwencjami, jakie wypływają z autorytarnych rządów w tej części świata i ich korelacji ze zorganizowaną przestępczością oraz wpływu na otwartość granic w innych częściach świata.

W pewnym sensie rozważania pana Nizioła porównałbym z głęboką analizą obszaru Kaukazu leżącego w jakże newralgicznym punkcie na styku Europy i Azji. Pan Andrzej Chodubski zatytułował swój artykuł: *Kaukaz: pogranicze Azji i Europy*. To profesjonalna analiza procesów i trendów zachodzących na obszarze, w którym z jednej strony mamy aspiracje gruzińskie w odniesieniu do NATO i rosyjskie zdecydowane postępowanie wobec postsowietycznych republik. Ważnym jest również dostrzeżenie pierwiastka islamskiego i krzyżowania się wielu interesów.

Analizy i oceny szczegółowych procesów są nie mniej istotne od szerszych ogólnych rozważań. I tak na przykładzie artykułu pana Andrzeja Chodubskiego,